

QIPÇAQ ÇÖLÜ HAQQINDA ELMİ BALLADA

PROF. DR. TOFIQ İSMAYILOĞLU HACIYEV

Ayrı-ayrı detal-işarələrdən istər rus imperiyasında, istər Avropada Türk xalqlarının tarixinin obyektiv yazılmamasına şübhələr oyanırdı. Avropa mənbələrində şumer-Türk yaxınlığı haqqında söhbətlər eşidilirdi. Etruskilərin türkmənşəliliyinə işarə olunardı. Ukraynada qədim səngər qalıqları yerli deyilişə görə skif quzları (Türk təpələri) adlandırılırdı. Həç demə, atalar düz deyibmiş: dama-dama göl olar... Birdən O. Süleymanovun “Azi Ya” əsəri şumer-Türk problemi ilə bağlı fırtına qaldırdı. N. Baskakov’un “Rus dilində Türk fəmiliaları”, “İqor polku dastanında Türk sözləri” kitabları Rus-Slavyan-Türk əlaqələrinin alt qatlarına işıq saldı. Oljasın “İqor polku”nun Türkcədən tərcümə olması fikri ilə nisbətən ehtiyatlı olmağa çalışan N. Baskakov’un “İqor polku” Türk dastanını yazan adam slavyan və Türk dillərini eyni dərəcədə bilib” sözləri üst-üstə düşdü. L. Qumilyovun Türk etnosları haqqında kitabları və “Neva” jurnalında “Apokrifik dialoq”ları çap olundu - Sovet adamlarına Türk haqqında çoxlu obyektiv söz dedi. Türkiyədə Adilə Ayda etrusklərin Türk olduğunu, avropaya ilk yazı - əlifbanı onların apardığını tarixi-elmi dəlillərlə əsaslandırdı. Və nəhayət (şübhəsiz, hələlik nəhayət), qumuk - qıpçaq oğlu A. Murad “Qıpçaq çölünün yovşanı” (Nanbilib nonobeykoro nonr. Mocksa, 1994) kitabını yazdı, Moskva’daki evini satın onu çap etdirdi.

Bu kitab “Dəşti-qıpçaq” dövlətinin yaranması və sonrakı taleyi haqqında müxtəsər, lakin mö’ təbər tarixdir. Dəşti-Qıpçağın şərq sərhədi Baykaldan şərqə keçir, qərb sərhədi Dunaydan və Alpdan qərbə gedir-dövlətin bu başından o başına 8 aylıq at yoludur; şimalı Moskva çayı, Oka və Poles - keçilməz meşəliklər və bataqlıqlar, cənubu Şimali Qafqaz və Bosfor uzununu sərhədlənir. Bu böyük koordinatı əhatə edən Attila çarlığı təkcə Asiyanın deyil, bütün Avropanın (həm də ən çox Avropanın) gələcək mədəni yüksəlişində, dini təşəkkülünün təərəqqisində, siyasi təkamülündə, dövlət və ordu quruculuğunda böyük rol oynadı. Bu çarlıq, bu dövlət öz mənbəyini Sibirdən götürür. Avropa tarixişünaslığı həmişə Avro-

pa ilə Sibirin arasında qütb ayrılığı görmüş, bu iki anlayışı təzad nöqtələri, antonim varlıqları, birbirini rədd edən qəddar əksliklər kimi qələmə vermişlər. A. Murad gizlədilmiş, basdırılmış tarixi mənbələr əsasında göstərdi ki, Sibir və Avropa mədəni tarixi bir vahid və geniş müstəvi imiş. Arxeoloji faktlara söykənən akad. A. P. Okladnikov yazır: “Qədim Türk Sibiri Şərqdən çox Qərblə bağlı imiş. Onun (Sibirin - T.H.) mədəniyyəti əvvəl hesab edildiyindən daha zəngin və daha parlaqdır. Baykal, Anqara, Lena sahillərində Şərqi və Qərbi mədəniyyətlərinin yolları birləşir və ayrılır... Tapıntılardan görürük ki, Türklərin Baykalətrafiqalalarından yolu Dona və Dunaya aparır”.

Niyə Orxan - Yenisey yazıları adı ilə tanınan qədim Türk runik yazısını Danimarkalı, məhz Avropalı oxudu? Çünki Avropadakı runik yazının mexanizmini Danimarka dilçisi Vilhelm Tomsen yaxşı bilirdi. Bu həmin runik yazı idi ki, onun ixtiraçısı qədim Türklər idi- onu Türk-etrüsklər Avropa'ya aparmışdılar. V. Tomsenə o qalırdı ki, Avropa'daki ilə Sibir'deki eyni mənşəli runların arasındakı minillik inkişaf fərqi həll etsin və türkcəni öyrənsin. Bu həmin “Şərqi və Qərbi qədim mədəniyyət yollarının birləşən və ayrılan” faktlarının aşkarlanması, “Türklərin Baltikətrafiq qalalarından Dona və Dunaya aparan yollarının” öyrənilməsi nəticəsində əldə olunmuşdur. Bəli, V. Tomson sübut etdi ki, qıpçaq xalqının tarixindən təcrid olunmuş Avropa tarixi içi boş və e'tibarsızdır. O, Qədim Rus dövləti ilə Skandivaniya'nın əlaqələrini, Rusiya'nın siyasətsiz, obyektiv tarixini ilk yazanlardan biri oldu. Kiyev-Rus dövləti haqqında həqiqəti dünya ondan öyrəndi. Aydın odu ki, bu dövlətin rusunkə sayılan mədəniyyətinin əsası qıpçağıdır. Axı Kiyev-Rus dövlətinin köklü əhalisi rus yox, ukraynalıdır. Müqayisə edin: Kiyev - Türkce qıy (kənar) sözü rusçaya tərcümə olunur: okraina. Sonra Ukrayna halına düşür. Ukrayna Rusiya'ya birləşdiriləndə onların əhalisi qohum xalq sayılmırdı. Ukrayna kaqanlığının əhalisini əvvəlcə Ruslar “yadelli çərkəslər” adlandırdılar. Məhz ilhaqdan sonra ukraynalıları slavyan qələmə verməyə başladılar. Əgər Ukraynalılar Türkce - qıpçaqca danışırdırsa, niyə II Yekaterina təlimat verdi ki, onları müxtəlif üsullarla ruslaşdırsınlar. 1876'da II Aleksandır qanun verdi ki, Ukrayna dilinin kütləvi istifadə olunması, hətta nəğmə oxunması qadağan olunsun. Deməli, Ukrayna - Qıpçaq dilinin üzə-

rindəki slavyan tozunun silinməsindən qorxublar. 1980-cı illərin ortalarında, SSRİ dağılmaya başlarkən eşitdik ki, Ukraynalılar Ukrayna'da ana dilli məktəblərin olmamasından şikayətlənirlər. Heç demə, sovet dövründə də I Pyotrun, II Yekaterinanın, II Aleksandrın siyasəti gözlənirmiş ki, Ukraynalılar öz qeyri-slavyan mənşəli qədim ana dillərini birdən xatırlaya bilərlər. Tədqiqatçılar yaxşı bilir ki, T. Şevçenkonun lüğətinin 60 faizdən çoxu Türk sözləridir. Bütün bunlara görə V. Tomsenin nadir elmi tapıntılarının Rusiya'da və SSRİ'də oxunması qadağan olundu.

XIX. əsrin 30'cu illərində İosif fon Hammer ərəb, Fars, Çin və Qərbi Avropa mənbələri əsasında Almanca yazdığı əsərində Çöl-Qıpçaq mövzusunun obyektiv təhlil ətdi. 1884'cü ildə Vladimir Tizenhauzen "Qızıl Ordanın tarixinə aid materiallar toplusu" kitabını (2 cildə) çap etdirdi. Kitabda Şərqi mənbələrinin Dəşti-Qıpçaq haqqında, Qıpçaqların-Türklərin şəxsiyyəti, hərbi və mədəni səviyyələri barədə, Rusiya tarixinin təşəkkülündə Çöl-Qıpçaq mədəniyyətinin qurucu rolu ilə bağlı mə'lumatlar həç bir təhlilsiz nümayiş etdirilir.

A. Murad Rus tarixşünaslığında hökm sürən Tatar - monqol əsarəti anlayışının anti-tarixi məzmununu obyektiv açıır. Məsələ odur ki, bugünkü Rusiyanı Rusiya şəklinə salan, onun tarixini yaradan həqiqətlərin hamısı Rus tarixçiləri tərəfindən elə bünövrəsindən əks tərzdə təqdim olunmuşdur. Buna görə Fransız tarixçisi de Kustin təklif edir ki, "Karamzin başda olmaqla bütün Rus tarixçilərinin oxunması qadağan olunmalıdır" Hələ görün Sovet dövründə saxtəliq gücü 100 dəfə artan "tədqiqatçılar" Rusların xeyrinə və Türklərin əleyhinə fikirləri necə zilə qaldırmışlar!...

Rusiya tarixinin slavyanlaşdırılması naminə saxtəlaşdırma əməliyyatı çox qədimlərə gedir. Bu "iş" Vladimir Monomax başladı, Nestorun "Şalnamə"sini slavyanlaşdırdı. Kiy (Kiyev) şəhərini 3 yüz il cavanlaşdırdı. Arxeologiyanın və ərəb mənbələrinin təsdiqlədiyinə görə eranın V-VI əsrlərində Kiy (Kiyev) şəhərdən ibarət yaşayış məntəqəsidir. Kiy (Kiyev) bina ediləndə qıpçaq şəhəri idi. Və ümumiyyətlə, Slavyanların Şərqi Avropaya gəlməsi I minilliyin axırlarına təsadüf edir. Şalnamələrin Qıpçaqcadan tərcüməsi, slavyanlaşdırılması zamanı, Rus tarixini Qıpçaqlardan "təmizlərkən" adi xəyaya yol vərirlər: Dil materi-

alı tərcümə olunur, ona istənilən məzmun verilir, ancaq miniatürlər unudulur - salnamədəki miniatürlərdə qıpçağın sifəti, silahları, alətləri, binalarının arxitekturası, mebelləri, at üstündə oturuşu qalır. İndi babalarının o miniatürlərə heyfləri gəldiyi, məhv etmədikləri üçün slavyanların nəvələri dizlərinə döyürlər. XI-XV əsr Ərəb və Fars səyyahlarının təsvirinə görə Dəşti - Qıpçaq dövləti İr-tişdan Dunaya, Kırımdan Böyük Bolqara qədər sahədə idi.

Dəşti-Qıpçaq dövlətini Attila qurdu. Bu dövlət eramızın II-V əsrlərindəki bö-yük mühacirətin nəticəsidir. Təbiətin dönməz və əbədi qanunlarından biri- hava sıx (və soyuq) olan yerdən seyrək (və isti) olan tərəfə cərəyan edir. Cəmiyyət də bu işdə təbiəti təqlid edir: sıx olduğu yerdən seyrək olan yerə, soyuqdan istiyə əhalinin axını baş verir. Bu, tarixdə Böyük mühacirət adı ilə tanınır (təşbeh özü-mündür -T. H.). Türklərin Altay'dan Avropa'ya axını həmin təbii prosesdir. İş də odur ki, Türklər keçdiyi yerlərdə əhalini qırmaq, incitmək, talamaq tərzini seçməyib. Tarixi mə'lumatlardan aydın olur ki, Dəşdi - Qıpçaq dövləti, ümu-mən, insanların istifadə etmədiyi yerlərdə qurulub: belə ki, qıpçaqlar Uraldan Mərkəzi Avropa'ya qədər Cənubi Rusiyanı məskunlaşdırma - məskunlaşdırma ge-diblər. Bu istifadəsiz torpaqlar becərməyə, otarımağa başlanıb: Qurdların ula-dığı yerlərdən insan nəfəsi, nəğmə səsi gəlməyə başlayır. Attila keçdiyi yerlərə mədəniyyət yayır - qurmaq - tikmək, at minmək, araba sürmək, mal - heyvan saxlamaq öyrədir. Avropa'ya Allaha e'tiraf etdirir- xristianlığı yayır. Vizantiya tarixçiləri Attilanın xristian olduğunu testiqləyir. Attilaya qədər ancaq Bizantiya və Romada xristianlıq var idi. Onun Avropanı tutması ilə bütperest Avropa dövlətlərinin hamısında xristianlıq dini fəaliyyətə başlayır. Deməli, bu, Qıpçaq-ların, Attilanın xidmətidir. Attilanın bayrağında xaç olub. Attila Avropanı müs-riklikdən qurtarıb. Bizans elçisi Prisk Qıpçaqlarda ağ daşdan hamam görür - bu hamamda suyun yox, havanın temperaturu əsas imiş. Bu, indiki medeni dünya-nın hesabındakı fin hamamıdır (yadıma sala ki, onun sinonimi kimi hem de Türk hamamı anlayışı var - deməli, bu Türkiyə'ye babalarından qalıb). Həmin Prisk təsvir edir ki, Attilanın qonaqlığında qızıl - gümüş qablarda xörek yeyilir, qızıl- gümüş badələrdə içgi içilir. Ancaq Attila özü ağaç badədən, taxta xörek qabından istifadə edir-bu, hakimin, sərkərdənin təvazö etalonunun ebedi və əl-

çatmaz örneyidir. Nə olsun ki, sonralar Avropa tarixşünaslığı Attilanı və qıpçaqları vəhşi obrazında təqdim etdilər, qaniçən, talançı kimi tanıtmaya çalışdılar. Bu, yuxarı təbəqənin ideologiyasıdır, xalq isə öz epik əsərlərində bu qıpçaq sərkərdəsini Atli, Etsel adları ilə öz milli qəhrəmanı kimi verdi, “Nibelunq nəğmələri”ndə onu tərənnüm etdi (german-skandinav xalq ədəbiyyatına diqqət yetirin). Bəli, xalqın rəğbəti olmasa, o belə asanlıqla ölkələrə girə və nəslə əsrlərlə yaşaya bilməzdi. Çöllü qıpçağın üç arzusu olub: ət yəhərləmək, ət yəmək, arvad almaq. Bu arzuların sahibi talayan, qan içən ola bilməz. Qıpçaq öz uşağına əvvəl atda oturmağı, sonra yeriməyi öyrədib. Həmin atla və həmin atın üstündə Avropanı fəth edib. Qıpçaq qırmaq, məhv etməklə yox, sənətkarlıqla, hərbi mədəniyyəti ilə ölkələri ram edib. Atla davranış mədəniyyətinin ustası qıpçaqdır - Türkdür. Türk cilovun, ram etməyin ustalığını atın üstündə kəşf etdi - sonra asanlıqla ölkələri cilovladı. Eynən sevgili atındakı kimi, cilovdan idarə vasitəsi, yönəltmə aləti kimi istifadə etdi - əzab vermək, incitmək üçün yox (bənzətmə özümündür - T. H.).

Dəşti - Qıpçaq dövlətinin coğrafiyasını gözünüzün önünə gətirin. 8. aylıq at yolu uzunluğunda və min il müddətində mövcud olan bu dövlətin sahibi olan xalqa avropalılar köçəri deyirlər. Bizans, Rim Atillaya vergi verirdi. Doğrudanmı, Avropanın ən adlı - sanlı dövlətləri “köçəri tayfaya” baş əyirdi? Doğrudanmı, “köçəri tayfa” köçə-köçə ağ daşdan hamamlar tikirdi? Doğrudanmı Avropada özündən dəyənlər dövlətlərə və xalqlara xristianlığı - peyğəmbəri, Allahı köçəri tayfa tanıdırdı? Konstantinopol ilkin qıpçaq Xristianlığının ən'ənəsini qoruyur - Bizansın qədim provoslav kilsəsini xatırla; Rim isə kilsə kanonlarını tez-tez dəyişir - Rimin katolik kilsəsini xatırla. Beləliklə, Attiladan, Qıpçaqdan uzaqlaşdıqca Avropa Xristianlıqda parçalanma törədir. Qıpçağın müqəddəs arzularından biri arvad almaq idisə, bu, ailə qurmaq tələbatı deməkdir. Doğrudanmı ailə qurmaq mədəniyyəti köçəri tayfanın xasiyyətidir? Bu “köçəri tayfanın” Dəşti-Qıpçaq dövləti qurulandan 1000 il sonra dünya mədəniyyətinə Böyük Bulqar xaqanlığından Mifodi və Kirill qardaşlarını verdi. Onlar öz ulu run yazılarını təkmilləşdirib qıraqoluk əlifbə düzəldilər. Orta əsrlərin slavyanca və slavyan abidəsi sayılan abidələri ilkin məhz həmin əlifbə ilə və qıpçaqca yazıldı - sonra slav-

yancaya ve kiril yazısına köçürüldü (yadımıza salaq ki, Kiril adlanan qardaş bütün ömrünü Konstantin adı ilə yaşamış və ölümündən cəmi bir neçə gün əvvəl müqəddəs Kirill günü həmin adı qəbul edib). Qıpçaq Avropanı aristokratiya ilə zənginləşdirdi; gəyindikləri kaftan və bütün aristokrat geyimlərinin adı Türk sözüdür, demək, Türkün geyim formasıdır; aristokrat boyar titulu “bay ər”dən törəyib.

Qoy Avropalılar öz dil tarixlərinə və süfrə mədəniyyətlərinin tarixinə baxsınlar: Əvvəl ayran, yoğurt, pendir yeyiblər, kaşaya sonralar keçiblər.

“Qıpçaq çölünün yovşanı” kitabı bizə deyir ki, hər Türk xalqının tarixini öz oğlu yazmalıdır. Düz deyir. Türk xalqlarının və milli dövlətlərinin dünyaya təqdim olunan, dünya ensiklopediyalarına salınan tarixlərini özgələ yazıblar- öz xalqlarının və dövlətlərinin mənafeyi baxımından təsvir ediblər. Türk xalqlarının tarixi bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə öyrənilib: ona görə də ümumi kökə gedən yol həmişə qaranlıq qalıb. Müqayisəli tədqiqin Türk xalqlarının tarixini necə şəffaflaşdırma biləcəyinə bir misalla kifayətlənirəm: təxminən 3 min il əvvəl Altayda və ətrafında Türk tayfalar ittifaqı düzəlir- deməli, xalq birliyi yaranıb. Uzun zaman bu ittifaqa imak tayfası başçılıq edib - “imak” Altaycada ilân deməkdir. Bu, bizim Makta (Midiya) dövlətinin tarixi ilə bir vaxta düşür. Mak-tada (Midiyada) əsas tayfa mak olub: Bu tayfa öz toteminin - İLANIN adı ilə belə tanınıb. Tarixçilərimiz isə Midiyanın tarixini qaranlıq quyuya döndərmişdilər - heç demə üstünə işıq düşən bir müstəvi imiş. A. Muradın kitabı bir şe’rdir - şe’rin məzmunu nağıl kimi dinləmək yox, özünü oxuyub duymaq gərəkdir.